

Yttrande över betänkandet *Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper* (SOU 2020:43)

Betygsutredningen 2018 (härefter Utredningen) har i betänkandet *Bygga, bedöma, betygssätta – betyg som bättre motsvarar elevernas kunskaper* lämnat ett antal förslag på förändringar i betygssystemet. Förändringar föreslås i samtliga skolformer. AcadeMedia anser att utredningens förslag sammantaget signalerar en tydligare helhetssyn på lärande och lärandeprocessen. AcadeMedia är därför positiv till förslagen. Nedan följer några synpunkter som särskilt behöver beaktas i den fortsatta beredningen.

Kompensatorisk betygssättning

AcadeMedia tillstyrker förslaget att införa kompensatorisk betygssättning. Elever har en tendens att vara något ojämna i sin kunskapsprofil. Vid ett sådant förhållande innebär ett kompensatoriskt inslag att betygssättningen bättre kan motsvara elevers verkliga kunskapsnivå. Det kan särskilt gynna elever med vissa funktionsvariationer, men som i dagsläget faller utanför tillämpningen av den så kallade pysparagrafen i bland annat 10 kap. 21 § skollagen (2010:800). Betygssättningen skulle vara mer rättvis för elever som bedöms vara i "gråzonen" mellan grundskola och grundsärskola. Även elever som har levt kortare tid i Sverige och därmed ofta har en kompetensprofil som på olika sätt skiljer sig från svenskfödda elevers kompetensprofil skulle kunna gynnas.

En kompensatorisk betygssättning skulle vidare innebära att lärarprofessionen stärks. Samtidigt medför ökad autonomi i relation till betygssättning en uppenbar risk att likvärdigheten äventyras. Betygsinflation och (o)likvärdigheten i betygssättningen har de senaste åren varit föremål för omfattande debatt. Det går inte att bortse från att det kan uppstå problematik när lärare ska göra ytterligare värderingar och bedömningar i förhållande till fastställda betygskriterier. Utöver att värdera om elever når upp till betygskriterierna så måste läraren för att göra en sammantagen bedömning också värdera de relativa styrkorna och svagheter hos eleverna. Detta kommer att ställa krav på varje lärares förmåga att göra objektiva avvägningar. Avvägningarna måste även kunna kommuniceras till elever och vårdnadshavare, med viss risk för att uppfattas som godtyckliga.

En aspekt som är viktig att framhålla i sammanhanget är den stora andelen lärare utan pedagogisk examen. Även om regleringen av det svenska betygssystemet inte kan styras av lärarbristen, så är det en verklighet att förhålla sig till. Det råder inte minst brist på behöriga yrkeslärare och i yrkesämnen saknas nationella prov, vilket skulle kunna inverka stabiliserande. Ökad autonomi i en sådan situation är att ytterligare riskera likvärdigheten i betygssättningen, vilket alltså kan få särskilt stora följder för skolor med yrkesprogram. Rektorn ska förvisso skapa förutsättningar för validitet och reliabilitet i betygssättningen. Rektorn kan dock inte till fullo kompensera för problem förknippade med bristen på behöriga lärare och kriteriebaserade betygssystem, i den mån kriterierna inte är absoluta.

Ingen kompensatorisk princip för betyget E

Det är å ena sidan rimligt att tillämpningen av betygskriterierna för E är mer strikt eftersom denna nivå ska utgöra en basnivå av kunskaper. Samtidigt kan man anse att det är minst lika viktigt att betyget E omfattas av en kompensatorisk betygssättning, i vart fall om en elev är särskilt stark inom vissa områden. Den psykiska ohälsan bland unga bottnar ofta i prestationskrav, vilket blir särskilt tydligt i

skolan. Gränsdragningen för godkända betyg (A-E) och icke-godkänt betyg (F) är särskilt problematisk då denna gräns riskerar att "slå ut" elever.

Allsidig bedömning av elevens kunskaper istället för att beakta all tillgänglig information

AcadeMedia instämmer i Utredningens bild att läroplanernas skrivning om att lärarna ska "beakta all tillgänglig information" leder till en stress vid betygssättningen. Förslaget kan således vara arbetsmiljömässigt gynnsamt. Såväl elever som vårdnadshavare kan vara påstridiga med att läraren ska beakta *all* tillgänglig information, oavsett om informationen har funnits tillgänglig under lång tid, eller om den presenteras precis innan betyget ska sättas. Bedömningsprocessen blir lätt "kvantifierad" och forcerad, vilket inte gynnar lärandet. Vidare skulle en *allsidig bedömning* istället för att *beakta all tillgänglig information* kunna motverka ett "checklista-tänk" genom att lärare tillåts att fokusera på progression och kvalitet i bedömningen. Möjligen kan förslaget medföra viss betygsinflation, på så sätt att elevers kunskaper skattas ännu högre genom att vissa betygskriterier kan "viktas".

Betygskriterier istället för kunskapskrav

AcadeMedia instämmer i Utredningens bedömning att införande av betygskriterier istället för kunskapskrav skulle underlätta att fokusera mer på elevens progression, snarare än att fastna i enskilda kunskapskrav. Det är dock viktigt att det innebär en reell förändring och inte blir en fråga om semantik. Tydliga betygskriterier blir viktigt i sammanhanget. Vidare borde Utredningen, enligt AcadeMedia, i större utsträckning ha resonerat kring det faktum att betygskriterier till stor del är relativa, även om de ofta presenteras som ett alternativ till en relativ betygsskala. Exempelvis när en lärare ska bedöma om en elev i Engelska 5 "med godtagbart resultat [kan] agera utifrån budskap och instruktioner i innehållet" måste läraren först göra en bedömning av vad som gäller som godtagbart och detta i relation till elevens ålder med mera. Här finns indikationer på att brister i likvärdigheten till viss del skulle kunna bero på att allt fler lärare möter antingen högpresterande eller lågpresterande elever, vilket inverkar på deras bedömning av vad som kan gälla som godtagbart. Flera av de problem som diskuteras under avsnitt 4.1.3 i betänkandet (s. 201 f) angående de relativa betygen gäller alltså även för en kriteriebaserad betygsskala.

Ytterligare ett underkänt betygssteg

AcadeMedia är positiv till förslaget att införa ytterligare ett underkänt betygssteg (Fx). Det skulle kunna underlätta vid antagning till introduktionsprogram samt vid antagningen till nationella program med dispens i engelska. Vad gäller den motiverande bakgrunden till förslaget kan dock betyget "E-" ha en mer motiverande effekt än ytterligare ett underkänt betygssteg. Det är samtidigt viktigt att problematisera kring ett införande av ytterligare ett underkänt betygssteg. Givet att Fx kommer att ge fem meritvärdespoäng finns en risk att det genomsnittliga meritvärdet drivs uppåt på skolor med många elever som i dagsläget har F. Denna skillnad kommer inte att motsvara en ökad kunskapsnivå utan snarare utgöra en statistisk förbättring. Med "Fx"-steget finns vidare en risk att vissa elever och lärare nöjer sig med Fx-nivån och att inte tillräckliga åtgärder sätts in för att stödja eleven upp till E-nivån. Detta kan leda till att elever som kommer in på gymnasiet inte har tillräckliga kunskaper för att klara av ett nationellt program.

Ämnesbetyg

AcadeMedia är positiv till förslaget att införa ämnesbetyg istället för kursbetyg. Ämnesbetyg kan minska provhetsen och ge lärare ett lugn i att våga förlita sig även på betygsunderlag såsom deltagande i samtal och klassrumsdiskussioner, som inte alltid kvantifieras och dokumenteras i detalj. Det skulle vara en fördel, dels för elevers allsidiga utveckling och studiero, dels för lärarprofessionen eftersom betygssättningen därigenom kan bli mindre mekanisk. Frågan är dock i vilken mån de så kallade nivåbetygen motverkar de vinster i minskad dokumentations- och provhets samt ökad holism och processinriktning i undervisningen och lärandet som Utredningens förslag syftar till att uppnå.

För elever som har en tuff start på gymnasietiden kan effekten av ämnesbetyg bli att de får en andra chans att nå goda resultat när de väl är färdiga med sina grundskolebetyg och kan ägna sig mer helhjärtat åt gymnasieämnena. Samtidigt är det inte ovanligt att elever på yrkesprogram tappar intresse och fokus för traditionella skolämnen mot slutet av utbildningen. Detta till förmån för utveckling av yrkesfärdigheter och extrajobb. För deras del kan man därmed tänka sig att ämnesbetyg vore till nackdel. Ämnesbetyg skulle också kunna försvåra för många elever som kämpar med uthållighet och "uppskjuten belöning". Att orka läsa ett ämne under kanske hela gymnasietiden utan att få ett avslut däremellan kan vara svårt för många av de elever som redan har det tufft i skolan. Det finns en risk att dessa elever tänker att det inte är någon idé att anstränga sig i årskurs 1 eftersom betyget i slutänden baseras på det man gör i årskurs 3. Många av gymnasieeleverna på introduktions- och yrkesprogram har svårt att överhuvudtaget se en framtid där de orkar studera i tre år. Detta skulle kunna leda till fler avhopp och fler elever som inte uppnår kraven för examen. Inte minst finns risk för att elever väljer bort att läsa högre ämnesnivåer, vilket för yrkesprogrammen skulle kunna få en negativ inverkan på hur många elever som väljer att läsa grundläggande behörighet.

Utredningen hänvisar (s. 187) till att ämnesbetyg kan leda till ökad förekomst av "taktiska val" bland elever och att elever är bra på att hitta luckor i systemet. I sammanhanget vill AcadeMedia särskilt fästa vikt vid två aspekter. Dels finns det skillnader i elevers möjligheter att dra strategiska fördelar genom att göra "mer kreativa vägval än vi vill att de ska göra". Det gäller exempelvis elever som är mer eller mindre nya i Sverige och därmed har sämre förutsättningar att tillgodogöra sig betydelsen av utbildningens upplägg, skillnaderna mellan de olika betygen med mera och därigenom göra taktiska val. Dels finns det skillnader i elevers förmåga till självkännedom, självdisciplin och strategisk planering. Om det skapas en kultur kring att "lägga allt krut" på sista steget för att få ett bra betyg och istället kunna fokusera på andra ämnen under tidigare läsår skulle det få särskilt negativa konsekvenser för många av de elever som redan har det svårast i skolan.

Vuxenutbildningen har ett delvis annat uppdrag än gymnasieskolan, vilket måste avspeglas i regelverket. Flexibiliteten inom vuxenutbildningen får inte äventyras. Hänsyn måste tas till att vuxenutbildningens breda målgrupper har olika syften med sina studier och därmed också olika behov och nytta av betygen. AcadeMedia kan inte se att nivåutformningen av de nya ämnesbetygen skulle ge några negativa effekter för vuxenutbildning på gymnasial nivå. Detta då deltagare, som endast vill läsa en eller få kurser, har kvar den möjligheten i den nya nivåutformningen.

För AcadeMedia-koncernen

Marcus Strömberg
VD och koncernchef

